

**РАЗМИСЛИ ВЪРХУ НЯКОИ ТЕРМИНОЛОГИЧНИ
СЛОВОСЪЧЕТАНИЯ В ОБЛАСТТА НА ИСТОРИЯТА
НА НОВОБЪЛГАРСКИЯ КНИЖОВЕН ЕЗИК**

Надка Николова
Шуменски университет „Еп. Константин Преславски“

**REFLECTIONS ON SOME TERM COMBINATIONS IN HISTORY
OF MODERN LITERARY BULGARIAN**

Nadka Nikolova
Constantine of Preslav University of Shumen

This paper analyses a terminological issue – the terms used to refer to the structure which appears as an antinomy of the New Bulgarian Literary Language, and which is referred to through various terminological collocations: народен/говорим език, народна/говорима реч, народни говори, народно-разговорна реч. An attempt is made at defining and distinguishing between the content and the use of these collocations, as well as at outlining the promising and unpromising aspects of their functions in the linguistic sources with regard to problems related to the theory and history of the New Bulgarian Literary Language.

Key words: term, terminological collocation, народен/говорим език, народна/говорима реч, народни говори, народно-разговорна реч

Терминологията е сърцето на една наука – тя облича научните понятия в словесни форми, с нея се оперира при изследване на феномени от областта на съответната наука, развива се количествено, като променя и съдържанието си, прави възможно преподаването и интерпретирането на научните дисциплини в академична среда; с една дума – терминологията е онова, без което науката не може да съществува. Това е разумно основание термините на една научна област да бъдат систематизирани и дефинирани в специализирани речници.

В научната дисциплина *Теория и история на българския книжовен език*, по-конкретно при описанието на новобългарския му период (т.нар. История на новобългарския книжовен език – ИНБКЕ), един

терминоелемент – *народен* – се използва изключително често. Той се среща както в строго научна и учебна, така и в научнопопулярна литература, употребяват го няколко поколения учени. За съжаление обаче, той не присъства в лингвистичните речници и енциклопедии; не е дефиниран и в научните текстове по дисциплината. В „Малка енциклопедия по социолингвистика“ от Ангел Пачев (1993) са включени терминологичните словосъчетания *народностен език*, *народно-разговорен език* и *национален език*, но не и коментираният *народен език*. Независимо от това съчетания с терминологично значение, съдържащи названия терминоелемент, са твърде често срещани. Този факт именно провокира проследяването им в литературата, посветена на тази научна област. И тъй като количеството ѝ е трудно обозримо, за да не бъде задачата непосилна, вниманието се концентрира върху три истории на новобългарския книжовен език, излезли в реда:

- *Учебник по история на новобългарския книжовен език*. София: Наука и изкуство, 1980 – автор: Русин Русинов (ИРР);

- *История на новобългарския книжовен език*. Отг. ред. Е. Георгиева, С. Жерев, В. Станков. София: БАН, 1989 – автори: Елена Георгиева, Стоян Жерев, Владко Мурдаров, Венче Попова, Христо Първев, Русин Русинов, Валентин Станков, Ралица Цойнска (АИ);

- *История на новобългарския книжовен език. Лекционен курс*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012 – автор: Диана Иванова (ИДИ).

Тези истории представляват обобщение на преобладаващата литература, посветена на проблеми от теорията и историята на новобългарския книжовен език както в съдържателната си част, така и по отношение на терминологията. Изводите за тях следователно са изводи за литературата по научната област въобще. При прочита им изпъкнаха няколко терминологични съчетания (ТС), съдържащи елемента *народен*: *народен език*; *народна реч*; *народно-разговорен език*; *народно-разговорна реч*; *говорим език*; *говорима реч*. Обект на интереса ми бяха и всякакви съчетания, съдържащи определението *народен* към определяема дума, назоваваща езикова единица или реалия с отношение към езика. Не без внимание е и ТС *народни говори*.

* * *

ТС, което се отличава с най-интересна съдба, е *народен език*. В хронологията на академичните истории на НБКЕ то отбелязва постепенен спад на честотата, с която се употребява. В историята от 1980 г. ИРР то се среща над 150 пъти; в т.нар. академична история от 1989 г.

(АИ) намалява докъм 130 употреби, а в (ИДИ) от 2012 г. едва надхвърля 20 появи. Тези количествени констатации неминуемо са повод да се потърси причината за постепенното намаляване на употребите му.

Справедливо подозрението за спада в употребата най-напред отвежда към съдържанието на ТС. Следва да се изтъкне изрично, че то не присъства в някакъв терминологичен справочник; не е отделено място и за дефинирането му в нито една от историите на НБКЕ. Като че ли съдържанието му се подразбира от достатъчно прозрачната семантика на терминоелементите: народен език, сиреч това е езикът, който народът говори. Многократно народният език назовава антиномия на книжовния език (КЕ), като същевременно се посочва, че елементи на народния език започват да се издигат до книжовна употреба, да проникват в книжовния език или дори да се трансформират в книжовни. Ако действително приемем, че ТС *книжовен език* е достатъчно добре дефинирано както в чуждестранната лингвистика, така и в българската, то логично е да се предположи, че народният език е това, което остава вън от книжовния в рамките на естествения български език, говорен от българския народ или по-скоро от българската нация (когато се говори за Възраждането). Тоест това е термин, назоваващ алтернативна на КЕ формация, с която е в отношения на взаимно проникване и допълване. Разбира се, това би било доста опростенческо, тъй като тази алтернативна формация никак не е еднородна нито като състав, нито като йерархично структуриране спрямо КЕ. Неясно остава освен това и дали е само устна, или има и писмени форми.

Като терминоелемент прилагателното *народен* има дълбока традиция. Използва се още през Възраждането, напр. от П. Р. Славейков, Л. Каравелов, Н. Геров и др. Т.напр. Л. Каравелов пише в широко известната си статия¹ „За езикът“, публикувана във в. „Свобода“ през 1870 г.:

[...] в езикът, като в огледало, са види самият народ, с своите достойнства, с своите погрешки, с своето образование и понятия, с една дума, езикът и народните песни са копие, което изобразява самият народ и неговата история. За това нашите учени мъже трябва да вървят по духът на *народният език*² или по самият народ [...]³.

¹ Цитатът е приведен в АИ погрешно като взет от статията на Л. Каравелов „За българският език“, публикувана във в. „Свобода“ през 1869 г. (АИ 1989: 242).

² Тук и в останалите цитати нужните ТС са поставени в курсив от мен.

³ Свобода, г. I, бр. 16, 19.II.1870.

Употребата му е подета от Л. Милетич, Ст. Младенов и др., после и от лингвистите след Втората световна война.

Прилагателното *народен*, във от ТС *народен език* и *народна реч*, както и от ТС със значения, отнасящи се до езикови реалии (елементи, отношения и др.) в специализираната литература, става едно от най-фреквентните в публичното пространство, където често се срещат съчетанията:

- *народен прогрес, народен характер, народно съзнание, народна борба, народно свестяване, народна независимост, народни интереси, прогресивни народни сили*
- *народна култура, народна просвета, народни училища, народна черква, народен събор*
- *народно повествование, народно творчество, народно слово*
- *народни маси, народни будители, народни апостоли, народни учители* и под.

Част от тези съчетания, разбира се, са употребявани от българските възрожденци, което е напълно адекватно на патриотичния подем по време на пробуждане и формиране на балканските нации през втората половина на XVIII и целия XIX в., дори до края на Първата световна война. Прилагателното *народен* носи особена сила, изразява патоса на Възраждането, когато българският народ, в извоюването на еманципация сред народите в Османската империя, се отделя чрез езика си и го издига като интегрираща спойка и знаме (т.е. символ), като основен белег за национална идентичност.

Докато през Възраждането употребата му е във връзка с формирането на патриотично съзнание и с цялостния процес на нарастващ национализъм, кулминирал в революционноосвободителното движение и църковната борба, след Втората световна война тази употреба има различно значение. Отечественофронтовското правителство налага на 15.09.1946 г. промяна в името на българската държава – тя става *Народна република България*. Просветата, стопанството, банките, армията и пр. стават *народни*, създава се репресивен орган, наречен *Народен съд*, в политическата фразеология зачестяват фрази от типа на *народни маси, народен глас, народна воля* и т.н. На всички тези народни институции и реалии – абстрактни и материални – се приписва прогресивен и демократичен характер. По подразбиране това, което е народно, става белязано с положителен знак.

Натоварването на значението ‘народен’ с позитивна конотация дава отражението си и в описваните книжовноезикови процеси. Оказва се, че ако бъдат характеризирани даден процес или дадено явление

като народни, те се легитимират за перспективни, демократични и прогресивни, а останалите – достъпни само за елита, ретроградни, безперспективни, недемократични, с една дума, ако не негативни, то със сигурност неположителни. Възрожденското значение на *народен* се прелива и сраства със значението след 9 септември 1944 г. Неслучайно в много изследвания върху езика на възрожденски книжовници се търси съотношението на употребените средства с оглед на превеса на средствата от народния език.

Този терминоелемент поражда още една асоциация, която се отнася към носителите на народния език: те не може да се сбъркат – това е народът. Доколкото обаче народният език се противопоставя на стария, традиционния книжовен език и на черковнославянския, т.е. на формациите, достъпни на елита, на българската интелигенция⁴, то логично възниква въпросът дали ако старите езикови формации са достъпни само на нея, тя остава извън народа. И така се прокрадва представата за опозицията *народен език* ~ *стар книжовен език*, която е тъждествена на опозицията *народ* ~ *интелигенция* и ако оценката на левите членове на тези опозиции е позитивна, следва ли от това да се предполага, че оценката на десните членове не е. След като народният език се глорифицира (той е „рудница неизчерпаема, стихия“ и пр.), следователно тази интелигентска прослойка, колкото и тънка да е, е маркирана с отрицателен знак и ѝ се приписват положителни качества само ако се стреми да вмъкне в езика си народни средства, да ги издигне до качеството на книжовни, макар и да не е ясно как точно се разбира този процес. И ако тези десни членове въведат в своя език елементи от народния, техният престиж и значението им за формиране на новия книжовен език не нараства ли пропорционално на количеството на елементите?

Обикновено на народния език се приписват качествата *жив* или *говорим*, т.е. актуален, използван (за разлика от черковнославянския, който е мъртъв, неактуален, книжен, достъпен само за образованите); често се определя и интимно като *наш*. В АИ например на една и съща страница *говорим* е определение на *народен език*,

(1)стоящо пред него, напр.

Той се заражда в даден исторически момент върху основата на *говоримия народен език*, като за изграждането и обогатяването му са използвани и други средства и пътища, с. 36;

⁴ Най-общо интелигенцията през Възраждането се формира от грамотните и образованите среди (вж. Вачкова 2008: 98 – 107).

(2) употребено като контекстов синоним – т.нар. конверсив, напр.

Известно е, че след старобългарския период *народният, говоримият български език* се въвежда в писмена (книжовна) употреба отново през т.нар. дамаскини период от историята на българския книжовен език, с. 36;

(3) въведено в скоби, напр.

Общоизвестно е, че съвременният български книжовен език е изграден върху основата на *народния (говоримия) език*, т.е. неговата структурна основа е еднаква с тази на българските народни говори, с. 36.

Така ТС *народен език* се употребява неизменно с положителна конотация.

* * *

Четейки изследвания по история на НБКЕ, специалистът започва да забелязва употребата и на други ТС, чието значение налага необходимостта от уточнение. На първо място това е ТС *народна реч*, което също са радва на висока фреквентност – в ИРР и ИДИ то се среща 30-ина пъти, в АИ – се регистрират над 85 появи. Ето някои примери от Академичната история:

Това е обусловено не само от съдържанието на книгите и техните писмени източници, не само от авторитета на традицията, но въпреки всичко от стремежа на автора да утвърди употребата на *народния език* в книжнината, да допълни изразните средства на *народната реч* и с някои книжовни елементи, да обработи *народния език* за целите на книжовното творчество (с. 75);

Й. Кърчовски допълва и обогатява изразните възможности на българската *народна реч*, издига *народния език* за книжовна употреба (с. 76);

или

Книжовноезиковата практика и на Кирил Пейчинович е един от първите опити за въвеждане на *говоримата народна реч* в печатната книжнина, за книжовна обработка на *народния език* (с. 80).

Като се има предвид разликата между понятията език и реч⁵, установена още от Ф. дьо Сосюр, се очаква в академичните текстове, каквито са историите на НБКЕ, двете ТС да бъдат разграничавани или синонимната им употреба да бъде уговорена. Това обаче не се прави и

⁵ Вж. напр. Е. Добрева (2004: 83 – 88).

те се използват като пълни синоними, по-скоро да се избегне повтorenieto на *народен език*. На *народната реч* ѝ се приписват същите качества – и тя е алтернативна на традиционния книжовен език формация, чиито предимства са актуалността, разбираемостта и широката употреба от всички носители на българския език, тя също е *жива* или *говорима*, напр. в ИРР:

Дори в един и същ сборник намираме произведения, едни от които са написани на език, близък до *говоримата народна реч*, и други, които в езиково отношение се доближават по практиката в „Неделника“ (с. 60)

Или

Между книжовните езици от донационалната и националната епоха може да се търси общност в следните насоки... б) стремеж към устойчивост и поддържане на традицията, известна обработеност на езиковите средства, което е довело и до обособяването му от *живата народна реч* (с. 13 – 29).

* * *

За да се завърши картината на употребите на атрибутивния терминоелемент *народен*, следва да се посочат и ТС, които го съдържат: ***народна основа, народна лексика, народни думи, народни изразни средства, народни езикови черти, народни форми, по народен път, народна норма, народни наставки, народни съществителни, глаголи*** и др. Примерите изобилстват:

Изграждането на българския книжовен език се съпътства от широко движение за очистване на езика от турските и гръцките думи, навлезли в него и изместили от употреба наши *народни думи* (ИРР 1980: 34).

В „Рибния буквар“ Петър Берон най-широко си служи с *народната лексика* (ИРР 1980: 66).

У Берон *народните изразни средства*, съобразени в някои отношения и с предходната книжовноезикова традиция, получават книжовна окраска (ИРР 1980: 71).

Освен форма на *народната наставка -не*, поради което народните отглаголни съществителни имена са били изравнени с книжовните... (ИРР 1980: 96).

Формалното и семантично разграничаване на *народните* и книжовните *отглаголни съществителни имена* се извършва след Освобождението (ИРР 1980: 96).

Първостепенно значение между тях имат книжовната традиция, *диалектната (народната) основа* и структурната характеристика на съвременния български книжовен език (АИ 1989: 36).

В езиково отношение обаче тя е свързана силно с традицията и е средоточена на традиционни и *народни езикови черти* (АИ: 52).

По *народен път* са проникнали в произведението и някои ориентализми и чужди местни названия (АИ 1989: 67).

Тези наблюдения на изследователите им дават основание да твърдят, че симбиозата на традиционната и *народната норма* в новобългарските дамаскини може да се разглеждат като *нова норма*, присъща на КЕ-НО от XVII в., и качествен скок в историята на БКЕ (ИДИ 2012: 66).

Сред композитите има и *народни сложни думи* [...] (ИДИ 2012: 74).

Уместно е освен това да се посочи, че се забелязват пасажии, наситени с този терминоелемент, дори в едно и също изречение се среща по два, понякога и по три пъти.

* * *

Неясно остава и отношението на *народния език* и *народната реч* към *народните говори*. ТС *народни говори* (обикновено в мн.ч.) е с дълга и стабилна традиция в употребата си и се радва на висока честота на поява: в ИРР и ИДИ има също по 30-ина употреби, в АИ надхвърлят 100. Ето и примери:

Книжовният език се е появил, за да задоволи нуждата от средство за общуване в ония сфери на живота, които не могат да бъдат обслужени от *народните говори* (ИРР 1980: 13 – 29).

Най-общо казано, под говорни особености тук се разбират ония облици, форми и думи, които са присъщи на българските *народни говори* (диалекти) и които са намерили място в езика на българските книжовници от втората четвърт на 19. в. (АИ 1989: 137 – 138).

Наличието на определителен член в *народните говори* предопределя и неговото място в книжовния език“ (ИДИ 2012: 143).

Поясняването на ТС *народни говори* с Т *диалекти* определя ясно значението му: става дума за два синонимни термина, първия с домашен произход, втория – с чужд. От изобилстващите примери може да се приеме, че ТС *народни говори* е тъждествено по значение с *народен език* или *средства от народния език*, *народни средства*, които ТС са тяхно обобщение. От друга страна обаче, се появяват съмнения, защото са налице свидетелства, че би могло и да не е така. Напр. Р. Русинов пише следното: „Езикът на художествената литература съдейства за обогатяване на книжовния език с изразни средства от разли-

чен произход и с различна функционална натовареност – народни, диалектни, жаргонни, просторечни, професионални и пр.“ (ИРР 1980: 20). Възниква въпросът: за непоследователност ли става дума, за търсене на стилистични средства за разнообразяване на изказа ли, или действително т.нар. народни средства са различни от диалектните и останалите споменати. Според мен това е или разграничаване на тези три формации (*народен език*, *народна реч* и *народни говори*), или неволна непоследователност в избора на термини. Трудността за разграничаването им би дошла от неясните граници между тях и традиционния стар книжовен език: доколкото може да се гадае, с тях се назовават само онези средства, които не са писмено фиксирани. Ако са фиксирани писмено, ако са неразбираеми и вече неупотребявани от необразованите носители на българския език, те не са народни; ако са в устна употреба или се срещат в традиционните текстове, но в същото време са реални или подозирани за актуални, употребявани средства, са народни, т.е. етикетирането им става на базата на конструирането.

От многобройните примери става ясно, че е налице цяла синонимна терминологична верига – *народен език* ~ *народна реч* ~ *народни говори*, – редуването на чиито членове в научния текст не допринася за неговата яснота и точност. Контекстите и на трите ТС, както и на онези ТС с първи елемент *народен*, водят до заключението, че те означават алтернатива на стария книжовен език, актуална и нееднородна част от националния език, която има новобългарска структура и предлага материал или образци при създаването на новия книжовен език. С други думи, всички тези ТС обозначават една и съща езикова формация (или нейни единици), която се отличава с актуалност, която е жива, говори ма, т.е. широко употребима от необразованите и образованите носители на българския език, и която освен това захранва изграждащия се книжовен език със съвременни средства, измествайки остарелите или труднодостъпните елементи от стария книжовен език. С други думи: това са средствата на т.нар. **вернакуларизация** – термин, назоваващ процеса на навлизане на говорими средства от състава на актуалната езикова формация в т.нар. узус скрибенди, в писмения език, които имат тенденцията да заменят традиционните, неархаични средства и да се стабилизират като съвременна норма. Терминът има това предимство, че не носи положителен или отрицателен знак, не е натоварен с излишна конотация, тъй като означава процес, проникнал по найестествен начин във всички съвременни книжовни езици.

* * *

Назовано или не, вероятно смущението в употребата на тези ТС е извикало за употреба и някои други термини, очевидно означаващи същата езикова формация. Най-често това са ТС *говорим език* и *говорима реч*. Хронологично те стават все по-чести. Докато в ИРР *говорим език* се среща 18 пъти, а *говорима реч* – 6, то в АИ появите са съответно 14 и 23; в ИДИ са още повече, съответно 29 и 34. Ето и примери:

Като по-добре съобразен с *говоримия език* моделът на Търновската школа печели през 70-те години твърде много привърженици (ИРР 1980: 134).

С демократизиране на обществения живот и с въвличане на широки слоеве от градовете и селата в него се засили влиянието на *говоримата реч* върху някои традиционно установени норми в книжовния език и в резултат на това едни от тях претърпяха изменения, а при други се допуснаха дублетни форми (ИРР 1980: 340).

Още в началото на 19. в. П. Сапунов и В. Ненович подготвят превод на Новия завет на *говорим език* (АИ 1989: 52).

Те творчески използват натрупания в дамаскинската книжнина опит и традиция за създаване на литература от нов тип върху основата на *говоримата реч* (АИ 1989: 41).

Център на българската националноезикова програма през Възраждането е езиковият въпрос: въвеждането на *говоримия език* в книжнината и създаване на общ за всички българи книжовен език (ИДИ 2012: 188).

Неофит осъзнава, че напълно оформеният книжовен език, стъпил върху *говоримата реч*, изисква по-нататъшна обработка и надграждане върху положената основа (ИДИ 2012: 300 – 332).

Тези ТС също имат традиция още през Възраждането. Така например *говорим език* се употребява от Н. Геров в често цитираната му статия „Няколко мисли за българския език и образованието у българити“ (1852):

Цръковнославянский язык (разбирай: старобългарски език – Р.Р.) само в речити си може да послужи нам ръководство, по него да ся оправяме, за да познаваме кое е право и кое е криво на *говоримий ни език* (по ИРР 1980: 111 с.),

както и от М. Дринов в ст. „За новобългарското азбуке“ (1870):

Член *-ий* при прилагателните имена от м.род ед. число, напр.: на *българский езикъ, говоримий езикъ* (по ИРР 1980: 121).

Макар и в един случай в *говорима реч* да е вложено значението ‘устна реч’ –

Не разполагаме със сведения, които да отразяват *точно особеностите на устната (говоримата) реч* на образованите среди през Възраждането, поради което установяването на някои звукови особености на езика през тази епоха е затруднено (ИРР 1980: 38),

употребите им във всички останали случаи доказват, че съдържанието му се покрива със съдържанието на дотук коментираните ТС *народен език, народна реч и народни говори*.

Според мен ТС *говорим език* и *говорима реч* (възприети като варианти) са много по-адекватни на формацията, която означават, тъй като съдържанието им във висока степен съответства на понятието: те означават онзи език (или онази българска реч), който се говори и е потенциално записван – т.е. не само устен, но и писмено фиксиран, и който също се характеризира като жив, актуален, новобългарски. Той е общобългарски, не противопоставя образовани и необразовани, отразява състоянието на естествения българския език от съответния период във всичките му варианти – териториални, социални, функционални и др.; не носи позитивни или други конотации и през съответния период е все още алтернативен на старата книжовна формация, като в същото време е източник за попълване със средства на формацията се новобългарски книжовен език.

* * *

За означаване на некнижовна езикова формация се използва и ТС *народно-разговорна реч*. Докато в първата история то се среща само веднъж – „Езикът на художествената литература съдействува [...] за сближаване на книжовния език с *народно-разговорната реч*“ (ИРР 1980: 20), в АИ ТС се среща 6 пъти. Важно е да се отбележи, че ТС в АИ има варианти: едната от появите е *народно-разговорен език*⁶. Освен това един от примерите разграничава *народната* от *народно-разговорната реч* без обяснения за разликата помежду им:

Още в първата печатна поетическа творба на Ботев „Майце си“ (Гайда, 19 април 1867) се проектират опорните точки на Ботевата поетика [...] чистият, неподправен естествен език, органически свързан с *народната* и *народно-разговорната реч* (АИ 1989: 265).

⁶ В АИ веднъж се среща и слятото записване (*народноразговорна*, с. 64), каквото записване е прието напр. от К. Босилков (Босилков 1979: 41 и сл.).

ТС *народно-разговорен език* не е нов, той има традиция в руското езикознание (*народно-разговорный язык*), а в англоезичната литература се означава с *colloquial speech* или *folk speech*; може значение-то му да се провери в „Малка енциклопедия по социолингвистика“ от А. Пачев, в която е подробно обяснено (вж. Пачев 1993: 193–196). В тълкуването се отчита трудността при определяне на границите му, посочва се, че ТС се приема за алтернатива на книжовния език; отчита се неясното му положение спрямо разговорната реч, която в същото време би могла да е част от книжовната. Съществена е забележката, че е „динамична социолингвистична комуникативна система“ и че е социално-историческа категория, която в различни периоди от развитието на езика има различно съдържание. Това е удобна формулировка, в която може в интересуващия ни период – а именно периода на формиране на новобългарския книжовен език – съдържанието му да бъде напълнено със значение, което не е ограничено, не е строго и предварително зададено.

Това именно е направено в ИДИ, където това често употребявано ТС е дефинирано точно:

Националният език представя съвкупност от диалекти, книжовен език и наддиалектни формации, заемащи средищно място между тях (назовавани различно: *народно-разговорна реч*, градски говори или мезолекти, субстандартни форми и др.) (ИДИ 2012: 23) [...] Тази разновидност на националния език, която заема междинно място между книжовния език и диалектите, е *народно-разговорната реч*, или третата разновидност на българския език [...]. Характерното за тази разновидност е, че в нея се забелязва известно уеднаквяване на речевите прояви на носители на различни диалекти [...] ⁷ (пак там: 31).

От дефиницията на Д. Иванова се вижда – за първи път в тези академични източници на знания относно теорията и историята на българския книжовен език, – че ясно се разграничават три формации, една от които (*народните говори*) е назована с международния Т *диалекти* (1), друга – с неоспорваното ТС *книжовен език* (2), трета – със стоящата помежду им *народно-разговорна реч* (3). Действително антиномията на книжовната реч тук е разграничена функционално, с ко-

⁷ На няколко места ТС е заменено с *разговорна реч*, напр.: „Както е известно, преводът на Новия завет е извършен от църковнославянски и съвсем естествено е в него да се чувства влиянието от първоизточника, но то засяга главно лексиката, фразеологията и библейската стилистика, без да се отнася за структурата на езика, който съхранява *народната си основа* и особеностите на живата *разговорна реч*“ (ИДИ 2012: 169).

ето се постига яснота и определеност във вътрешно нехомогенната формация *народен език / народна реч*, състояща се от *диалекти* и *народно-разговорна реч*. Ясното разграничение проличава по-нататък в цялата история, напр.:

Езикът на новобългарските дамаскини – *книжовен език на народна основа* – се определя като резултат от взаимодействието на традиционния книжовен език [...] и особен *народно-разговорен идиом* от XVII в., представящ диалектно койне в района на Централния Балкан (ИДИ 2012: 66).

Освен това е видно, че авторката на тази история предпочита терминоелемента *реч*, а не *език*, което е напълно логично: това са формации на един и същи език – българския – и предпочитанието се доближава до научното разбиране за реализацията му чрез реч.

Остава за мен лично притеснението, че в ТС присъства терминоелементът *народно-*, който отново навежда на мислите за неопределеността му, изказани по-горе. Освен това, от чисто словообразователна гледна точка, смущава изходното словосъчетание, от което е получено ТС: от *народна* и *разговорна* (в случая с полуслятото записване) или от *народен разговор* (в случая със слятото записване).

* * *

Прегледът на тези терминологични съчетания и техните употреби няма за цел да покаже кои от тях са „правилни“, съответно – „неправилни“, а по-скоро да провокира размисли относно определянето и функционирането им в научния текст независимо от това колко и кои от тях ще продължат да се употребяват. Идеята е, че понятията за формации, различни от книжовния език, следва да бъдат назовани с термини, не по-малко точни и неутрални (в конотацията си) от самия термин книжовен език. Тези формации се нуждаят от определянето им със съответните признаци (както понятието книжовен език), от прецизиране на съдържанието, от унифициране, от дефиниране и препоръка под формата на включване в нарочен текст в историите, в езиковите енциклопедии и терминологични речници.

ЛИТЕРАТУРА

Босилков 1979: Босилков, К. Народноразговорни и книжовни варианти в езика на възрожденската литература. // *Изследвания из историята на българския книжовен език от миналия век*. София: БАН, 41–48.

- Вачкова 2008:** Вачкова, К. *Типологична характеристика на българския книжовен език*. Шумен: УИ „Еп. Константин Преславски“, 2008.
- Добрева 2004:** Добрева, Е. *Увод в общото езикознание*. Шумен: УИ „Еп. Константин Преславски“, 2004.
- Пачев 1993:** Пачев, А. *Малка енциклопедия по социолингвистика*. Плевен: Евразия-Абагар, 1993.

ИЗПОЛЗАВНИ СЪКРАЩЕНИЯ НА СЛЕДНИТЕ ИЗДАНИЯ

- АИ 1989:** *История на новобългарския книжовен език*. Отг. ред. Е. Георгиева, С. Жерев, В. Станков. София: БАН, 1989.
- ИДИ 2012:** Иванова, Д. *История на новобългарския книжовен език. Лекционен курс*. Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2012.
- ИРР 1980:** Русинов, Р. *Учебник по история на новобългарския книжовен език*. София: Наука и изкуство, 1980.